

Mann Lajos

FERDINAND STOLTE ÉS „FAUST”-JA

Az alább következő drámai költemény szerzője, Ludwig Ferdinand Stolte, színész, rendező és drámaíró 1809. február 14-én született a szászországi Wegelebenben, egy tanár fiaként. Tízéves korától a közeli Halberstadtban járt gimnáziumba, hat évvel később pedig Braunschweigbe ment, a Karolinumba, ahol orvosnak készült. A színház iránti élénk érdeklődése azonban csakhamar félbehagyatta vele az orvosi tanulmányokat. Alig töltötte be tizenkilencedik évét, amikor Magdeburgban már fellépett Schiller *HARAMIÁK* című drámájának Kosinsky-szerepében. Egy évig dolgozott itt Emil Devrient (1803–1872) gyakornokaként.

Schiller személyisége és költői eszmevilága iránt érzett forró vonzalma a későbbiek folyamán is meghatározóan hatott életére. Egyik bevezetőjében vall arról, hogy amikor kora ifjúságában megnézte a *DON CARLOS*-t, Posa márki egyénisége annyira megragadta őt, hogy előadás után súlyosan megbetegedett.

Húszévesen Drezdába ment tovább, Ludwig Tieckhez, aki őt és Julie Gleyt, a később híressé vált Rettichné asszonyt, drámai ismeretekre oktatta.

Így fölfegyverkezve, 1834-ben Kasselben, 1835-ben pedig Nürnbergben lépett színpadra. Itt ismerkedett meg Sabine Heinefetterrel, aki csakhamar felismerte Stoltében a nagy operai tehetséget, ezért képzésre elvitte az öreg mesterhez, Spohrhoz.

Még ugyanabban az évben Bécsben találjuk őt, a Császári Opera tagjaként, melynek igazgatója, Dupont három évre szerződtette, fokozatosan emelkedő fizetéssel, és minden szükséges képzést megadott neki további zenei fejlődéséhez.

Bécsből Stettinbe ment Stolte, ahol 1841-ig maradt, majd onnan a stuttgarti, 1842-ben pedig a karlsruhei színházhoz távozott, de hivatásában elért minden eddigi sikere ellenére sem tudta tartósan lekötni egyik hely sem. Túltengő idealizmusa sehol sem találta meg azt az utat, amelyen az emberiség legnagyobb és legnemesebb javai elérhetők. Csak a csendes visszavonultságban remélte, hogy elérheti ezt a célt, ezért váratlan elhatározással egy a magyar határnál levő kolostorba vonult be jezsuita növendéknek. Várakozásában azonban keservesen csalódott. Hosszas lelkiismereti tusát követően végre megszökött a kolostorból, és Lembergbe ment, ahol mint Don Giovanni lépett újra színpadra.

Lembergől Ratiborba vándorolt, ahol 1845. május 13-án feleségül vette Ulrike Pauline Adolphine Klara Weidemannt, Weidemann királyi jogtanácsos lányát, aki mindössze tizenhat éves volt abban az időben. A lány szerelmi fellobbanásában bizonyára fontos szerepet játszott az a körülmény, hogy maga is színészi pályáról álmódzott. Stolténak minden valószínűség szerint meg kellett szöktetnie őt a szülői házból, aminek az lett a következménye, hogy a szülőktől a továbbiakban semmiféle segítségre nem számíhattak. Az együtt töltött kilenc év alatt az ifjú feleség bizonyára sokat szenvedett az otthon megszokott anyagi biztonság hiányától, és növekvő keserűségét nála jóval idősebb férjén vezette le. Nehézségeiket még csak fokozhatta, hogy alig egy év múlva megszületett lányuk, Maria Catherina Hedwig.

A szabadság után vágyakozó Stolte Ferdinándnak most már nem csak ifjú társáról, de gyermekéről is gondoskodnia kellett. Ratiborban mint a retorika és az esztétika ta-

nára működött egy ideig, de, biztosabb jövő reményében, Drezdába költözött, ahol színházi munka várta, s Paul Redman doktorral együtt egy vízgyógyászati intézetet is alapított. Felesége képzéséről sem feledkezett meg egy pillanatra sem: megismerkedésük kezdetétől fogva színházi ismeretekre oktatta, és barátait is belevonta képzésébe. Ő maga dramaturgként dolgozott az udvari színháznál, felesége pedig csakhamar színésznőként debütált ugyanott.

Ebben a színházban találkozott Karl Gutzkowval (1811–1878), az 1830 körül szerveződött Junges Deutschland elnevezésű írói társaság vezéralakjával, aki politikai harcai és írói munkássága révén nagy népszerűségnek örvendett a német államokban. Ennek az irodalmi csoportnak másik két vezetője Heinrich Heine (1797–1856) és Heinrich Laube (1806–1884) volt. Gutzkowban Stolte életre szólóan hűséges barátira lelt. Gutzkow bátorította őt arra, hogy próbálja ki erejét az irodalom területén, ami nagy drámai költeményének, a FAUST-nak megírásához vezetett.

Mielőtt azonban komolyan átadhatta volna magát ennek a munkának, még egy londoni epizód következett. Heine közeli barátjának, Heinrich Künzelnek (1810–1873) támogatásával, 1852-ben mindketten meghívást kaptak a Londoni Német Színházba, amely a Kings Streeten lévő St. James Theatre-ben működött. Stoltét dramaturgként, feleségét pedig lírai hősnőként alkalmazták. Velük jött el Németországból régi barátjuk, Emil Devrient is, akinek Hamlet-alakításáról elragadtatással írtak a korabeli londoni lapok. Nem fukarkodtak Stolténé dicséretével sem. Ilyen kezdet után elég váratlanul érte mindannyiukat a St. James Theatre német tagozatának megszüntetése a következő évad elején. A Stolte házaspárt így újra Braunschweigben, 1854-ben pedig Kasselben találjuk.

Az ezt követő évek eseményeinek krónikája meglehetősen hézagos. Stolte egyik bevezetőjéből tudjuk, hogy a FAUST első néhány fejezetének kéziratát, amelyet még Londonba költözésük előtt vetett papírra, a ház őrzésével megbízott cseléd lány tudatlanságból elégette. Stolte úgy érezte, hogy ez a veszteség helyrehozhatatlan, képtelen újra megírni az egyszer már elkészült részeket. Ennek a megrázkódtatásnak bizonyára komoly szerepe volt abban, hogy súlyosan megbetegedett. Erről a FAUST második részének bevezetőjében így ír: *„Majdnem egy évig tartó betegségem miatt minden szellemi munkát abba kellett hagynom gyógyulásom érdekében... Teljes erőmre szükségem volt ahhoz, hogy az életben maradásomért folyó harcot sikeresen meg tudjam vívni... De amikor ráébredtem arra, hogy mi a rám szabott legfontosabb feladat életemben, az első tollvonás után elhatároztam, hogy bármi áron folytatni fogom ezt a munkát.”*

Ezt követően a házaspár útjai, melyek eddig nagyjából párhuzamosan haladtak, mindinkább eltávolodtak egymástól. 1857-ben hivatalosan is elváltak. A feleség folytatta egyre magasabb igényekkel terhelt alkudozását a különböző színházakkal, a férj pedig beletemetkezett az írásba.

1858-ban Ferdinand Stolte újra megnősült. Feleségében, Maria Sternben (aki 1810 körül született, és 1870-ben vált meg a színpadtól, utolsó éveiben pedig Würzburgban élt) életre szólóan hűséges társra lelt. 1864. december 12-én született meg Amalie nevű lányuk, aki felnőttkorában Hamburgban, Berlinben és Oldenburgban lépett színpadra. Stolténak asszonyáról írt sorai – amelyek ugyancsak a már említett bevezetőben találhatóak – mély és hiteles érzelmekről tanúskodnak: *„Ha egy férfi valóban szereti asszonyát, szívébe az Emberiség iránt táplált igazi szeretet költözik, és szent erőt érez arra, hogy a továbbiakban az emberi sorsok jobbításának szentelje életét... Nekem, miközben igazán szeretek, a világ számára kell művet alkotnom, és nem szabad csak a saját szerelmemmel foglalkoznom. Azt a szerencsét, amelyben részem van, embertársaimmal is meg kell osztanom.”*

Stolte először Berlinben olvasta fel közönség előtt FAUST-jának időközben elkészült első részét, és a nagy elismerés, amelyben a költemény részesült, arra bírta, hogy azt egyéb nagy német városokban, valamint Svájcban is bemutassa. Felolvasását még Párizsban is barátságosan fogadták, ahová 1864-ben látogatott el a művel.

Amikor 1863-ban Németországba visszatért, a hannoveri I. György király hívta meg őt udvarába, hogy olvassa fel neki a FAUST-ot. A sok kellemetlenség azonban, amit a féltékeny udvaroncok okoztak neki, akiket bosszantott a királynak a szegény költő iránti vonzalma, oly keservessé tették számára az udvart és az udvari életet, hogy négy hónapi hannoveri tartózkodás után hazatért.

Svájcbba ment, ahol 1864-ben Baselben, 1865-ben pedig Szentgallenben, majd Zürichben színingazgatóként tevékenykedett.

1867-ben, hogy a színházművészetnek nagyobb érvényt szerezzen, Hamburgban színtanodát létesített.

1868 elejétől *Világszínház és Színházi Világ* címmel hetilapot is szerkesztett, ez azonban az év végén megszűnt.

A vallási kérdések iránti buzgó érdeklődése mindvégig eleven maradt. A pápai csalhatatlanságnak 1870-ben kihirdetett dogmája újra tollat adott kezébe, hogy megírja EGY JEZSUITA KÉRDÉSE A PROTESTÁNS PÜSPÖKHOZ – AVAGY AKAR ÉS TUD-E A KERESZTÉNY EGYHÁZ HAZUDNI? című vitairatát, amelyet még abban az évben megjelentetett. Nyomban utána egy újabb teológiai munkába fogott A TEOLÓGIÁNAK MEG KELL TÉRNI! A VALLÁSI KÉRDÉS MINDEN IDŐK LEGFŐBB KÉRDÉSE, DE NAPJAINKBAN EGYENESEN ÉGETŐ! címmel. Ez a terjedelmes, több száz oldalas mű egyben gazdag, színes memoár a német történelem sorsfordító időszakáról, a maga és kortársai életéről. A könyv 1875-ben jelent meg, de ő már nem vehette kezébe, mert 1874. november 28-án meghalt.

Stolte legfontosabb irodalmi műve FAUST-ja maradt, ez a négyrészes, nagy drámai költemény, amelyen több mint egy évtizeden át dolgozott. A négy rész 1858 és 1869 között jelent meg, a következő címeken: 1. GUTTENBERG; 2. RICHARD ÉS CÖLESTE; 3. AHAŠVÉRUS; 4. FAUSTINA.

Ami a szerző vállalkozásának indítékát illeti, Stolte mélységesen elégedetlen volt azzal az engedékenységgel, amellyel Goethe kezelte hősét, fölmentve őt a jól kiérdemelt kárhozat alól. Úgy érezte, ehhez jóval nagyobb bűnbánat, vezeklés és lényegesen nagyobb súlyú jóvátétel szükséges, mint amelyet Goethe Faustjánál tapasztalunk. Ő olyan FAUST-ot akart írni, amelyet véleménye szerint Schiller írt volna, ha ő veszi kézbe a témát. Ezt azzal is aláhúzta, hogy a költő születésének századik évfordulójára időzítette a művet, az ő szellemének szóló ajánlással.

A mű Goethe FAUST-ja első részének mintegy a folytatása, a kifogásolt második rész ellendarabja. Tétje a kárhozattól való szabadulás, amelynek előfeltétele a bűnbánat. A játék a pokolba tartó úton kezdődik, ahol Mefisztó rájön, hogy Faust még nem érett meg a kárhozatra: bűnbánata van. Pokolra csak akkor vetheti, ha kiöli belőle ezt az ellenséges érzést, ha újra és véglegesen elcsábítja. Faust ennek keményen ellenáll, és ezen a szálon folytatódik a kettejük közti küzdelem, melyben Ahasvérus és Guttenberg Faust két legfontosabb szövetségese.

Ennyi elég is lehetett volna egy lelkiismereti dráma kibontásához és befejezéséhez, Stoltét azonban nagyobb vállalkozásra csábította a történelem kihívása, Schiller be nem teljesült álmának, az egységes német nemzetállam megteremtésének ügye. Ennek a történelmi fordulatnak kívánt emléket állítani a folyamat lezajlásával szinte teljesen egy időben írott drámai költeményével.

A második kötet címében szereplő Richard az a száműzött herceg, aki végül is kiharcolja magának a trónt a maradi, zsarnok öreg király és korrupt támogatói ellenében. Mefisztó a haladást gátló öreg királyt és udvari népét támogatja, Faust és Ahasvérus pedig az ifjú trónkövetelőt.

A jó végül is fölülkerekedett, és a nagyszabású mű végére pont került. Ennek a győzelemnek azonban súlyos ára volt: a kezdetben kétrészesnek indult drámai költemény végül négyrészesre terebélyesedett, verssorainak száma pedig mintegy harminchatezerre nőtt. Nyilvánvaló, hogy ekkora terjedelmű művet nemhogy előadni, de jóformán elolvasni sem lehet.

A hősök sem kerültek el sorsukat: Faust is, Ahasvérus is holtan marad a színen. Az előbbit beosztott ördögével öleti meg Mefisztó, az utóbbit maga öli meg. Csupán a mű Fortinbrasa, Guttenberg kivétel: ő takarítja el végül a holtakat. De megvalósult a nagy cél, az egységes német nemzetállam, amelyért ha meghalt valaki, az joggal számíthat az ég kegyelmére. Mefisztó tehát mind politikai, mind erkölcsi tekintetben elveszítette a játszmát. Sokatmondó az a gesztus, amellyel a színről távozik, földön hagyva heverni a Fausttal kötött vérszerződés újra bevérezett dokumentumát.

Stolte felolvasóközösségei során feltehetőleg a mű első részével ismertette meg hallgatóit. Ezzel szerzett magának lelkes híveket, akik műve kiadásában is támogatták. Magam is az első résszel foglalkoztam behatóbban, de annak is csupán az első felét fordítottam le. Az itt – több mint kétszázötven eredeti sor elhagyásával – közölt nyolc és fél száz sor annak az első félnek is csak az első fele.

Ezért a közlésért köszönettel tartozom régi, kedves barátomnak, Vargha Domokosné Stolte Magdolnának, aki a szerzőnek és első feleségének dédunokája. Ő adta kezembe dédapja művét, és szolgált hasznos kiegészítésekkel, illetve korrekciókkal az interneten található életrajzi adatokhoz. Ezt a publikációt, sajnos, már nem érthette meg: 2010. augusztus 8-án meghalt. Fordításomat az ő emlékének ajánlom.

Ferdinand Stolte

FAUST

Részletek

Mann Lajos fordítása

1

Száraz sziklahasadék benyúló görcsös tölgyfákkal. Az előtérben, jobbra, alacsony sziklatömb. A hold fákó fénye átszűrődik a fák ágain

Faust lép elő a háttérből, akit Mefisztó támogat, miközben lármás éjjeli madarak szállnak föl a levegőbe